

tijd. Daarenboven hebben de auteurs nog een zekere hoffelijke allure. Gaunilo eindigt zijn polemieek met: "Het overige gedeelte van dat boek getuigt van zoveel waarheid en is zo schitterend en prachtig uiteengezet, het is van zoveel nut en als het ware vervuld van een innerlijke geur van vroomheid en heiligheid, dat het niet misprezen mag worden om wat in het begin staat. Trouwens, ook dat is wel goed gezien, maar zwakker geargumenteed (dan het overige deel). Veeleer moet men de argumentatie van het eerste deel verstevigen. Dan zal het gehele werk met grote bewondering en lof ontvangen worden". Anselmus is in zijn repliek even hoffelijk: "Ik dank u voor uw welwillendheid, zowel in de kritiek als in de lof op mijn boekje. Want aangezien u die gedeelten die u het aanvaarden waard leken zozeer hebt geprezen, blijkt voldoende dat u de passages die u zo zwak leken te zijn uit welwillendheid hebt gekritiseerd, en niet uit kwaadwilligheid". Alleen superieure polemisten kunnen op zo'n manier afscheid nemen; zij 'vernietigen' elkaar niet.

JACQUES DE VISSCHER

* * *

EEN SCHITTEREND FILOSOFISCH LEERBOEK

Theo de Boer, *Grondslagen van een kritische psychologie*. Baarn, Basisboeken/Ambo, & Schoten, Westland, 1981, 197 blz.

Leken in de filosofie die zich op een of andere manier tot deze denkdiscipline aangetrokken voelen, vragen soms naar een goed boek. Het is natuurlijk een gekke vraag, aangezien er toch vrij veel goede boeken zijn. Filosofen die naam gemaakt hebben, danken hun faam aan het feit dat ze goede boeken hebben geschreven. Maar naar die boeken gaat de belangstelling van de leek nog niet uit; van die boeken is hij bang omdat ze te moeilijk zouden zijn. Ja, inderdaad, moeilijk lijken ze vaak, ofschoon dit niet altijd zo is. De leek vraagt echter naar een boek dat hem de wereld voor de filosofische denkdiscipline opent en waardoor hij tegelijk iets zou leren over de grote filosofen. Dat is natuurlijk veel gevraagd. We zouden haast schrijven dat alleen een groot filosoof zo'n boek kan schrijven. We denken bijvoorbeeld aan Karl Jaspers met zijn heel lijvig werk 'Die grossen Philosophen', waarin uitvoerig Plato, Sokrates, Bouddha, Confucius, Jezus, Augustinus, de pre-sokratici, Plotinus, Anselmus, Spinoza en Kant op een didactische manier ter sprake gebracht worden en waarbij de lezer tegelijk met een filosofische denkwijze gekonfronteerd wordt. Maar dit boek is slechts fragmentarisch in het Nederlands vertaald (Bijleveld) en de leek vraagt wel een boek in eigen taal geschreven — terecht overigens.

De leek maakt zich toch over één zaak illusies: hij vraagt te gemakkelijk een volledig boek dat hij zonder enige voorkennis of vooropleiding kan lezen, begrijpen en assimileren. Dat is natuurlijk onmogelijk; trouwens dat kan voor geen enkel vakgebied. De uitgevers wekken soms de indruk dat dit wel kan en zijn er als de kippen bij om de lezer gerust te stellen dat hun nieuw boek vlot leest en geen voorkennis vergt, want het is slechts een inleiding. Op die manier ziet men de ene inleiding na de andere verschijnen. Men moet zich dan afvragen:

wanneer begint het nu eens echt? Meestal komt dit echte niet meer, omdat de uitgever het risico niet meer wil lopen een gespecialiseerd en dus onverkoopbaar boek op de markt te brengen.

En toch lukt het soms dat er eens een uitstekend leerboek op de markt gegooid wordt. Neen, geen boek dat men zonder voorkennis kan lezen of zelfs bestuderen, maar wel een werk dat in de universitaire opleiding tot psychologen, sociologen, pedagogen en natuurlijk ook filosofen heel goed kan en zou moeten ingepast worden. Zo'n plaats verdient ongetwijfeld *Grondslagen van een kritische psychologie* van Theo de Boer, hoogleraar wijsgerige antropologie en haar geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam. De titel kan voor buitenstanders eventjes misleidend zijn in de zin dat men een psychologisch handboek zou kunnen verwachten. Dat zou zeker fout zijn. De bedoelde 'grondslagen' zijn in feite wijsgerige vooronderstellingen die deels expliciet, deels impliciet in een kritische psychologie vervat zitten. En met 'kritisch' wordt het kritisch zelfonderzoek in de psychologie bedoeld, een zelfkritiek in de zin van de ideologiekritiek. Deze opstelling is wijsgerig in de zin dat zij niet deze is van de psychologie in haar praktische toepassing, maar wel de denkende opstelling die de psychologie in haar zelfonderzoek van grondslagen wil 'voorzien'.

Waarom vinden we dat boek, dat we hier geenszins kunnen samenvatten, zo uitstekend? Het is eerst en vooral zakelijk, nuchter en evenwichtig geschreven. Hiermee bedoelen we niet in de eerste plaats een bepaalde schrijfwijze waarin bijvoegelijke naamwoorden zouden vermeden worden of zo. Neen, de Boer, die destijds een indrukwekkende dissertatie over Husserl schreef (*De ontwikkelingsgang in het denken van Husserl*, Assen, van Gorcum, 1964), is iemand die *terzake* wil zijn zoals een fenomenoloog dat steeds wil. En met evenwicht bedoelen we iemand die zonder demagogie argumenten weet af te wegen en in de weegschaal te gooien. Elke wijsgerige school of psychologische strekking die ter sprake komt, wordt zakelijk en nuchter beoordeeld in functie van wat psychologie als een *mens*-wetenschap zou moeten zijn.

Vervolgens laat de auteur zich als een erudiet vorser kennen, als iemand die zijn *métier* beheerst. Dat wil zeggen dat hij de techniek van de wijsgerige denkdisciplines onder de knie heeft, een samenhangende terminologie hanteert en op een integere manier zijn auteurs citeert.

Tenslotte, en dat achten we het belangrijkste: Theo de Boer wil iets met de psychologie en de wijsbegeerte. Is hij *terzake*, dan wenst hij in de zaak zelf toch niet opgesloten te blijven. Tekenend is al het feit dat hij zich door de poëzie laat inspireren; hierdoor geeft hij te kennen dat er een benaderingswijze van de mens bestaat die de psychologie voorafgaat. De psychologie als wetenschap is eerder een prothese van de ogen en de metaforiserende benadering van de mens (als het ware het 'eerste weten' van de mens) gaat ongetwijfeld de wetenschap vooraf. Kan daaruit niet worden afgeleid dat de zin die de wetenschap zou kunnen hebben precies daar moet gezocht worden waar de eerste zinservaring van de mens te vinden is? De beelden die de mens als historiserend en gemeenschapswezen van zichzelf heeft, gaan de wetenschap vooraf, welnu, "wanneer de mensengemeenschap eenmaal tot systematische bestudering van haar problemen overgaat — een feit dat niet meer uit onze cultuur valt weg te denken — dan ligt het echter voor de hand dat de zin van die wetenschap ook vanuit die communicatiegemeenschap bepaald wordt. In zoverre kan het primaat van de emancipatie bij de wetenschappen van de mens verdedigd worden. Zij richt zich

inderdaad tot een universeel gehoor, echter niet omdat dit wetenschappelijk is, maar omdat de menswetenschap een verlengstuk is van de niet-wetenschappelijke en voorwetenschappelijke communicatie". Theo de Boer wil dus de menswetenschap in het perspectief van de mondigheid van de mens. Maar in deze ethische bekommernis realiseert de auteur zich wel dat de mondigheid zelf niet het laatste woord kan zijn. Hier moet de vraag naar het Goede worden gesteld en dit is uiteindelijk een eschatologische vraag waarop de zoekende mens een, althans voorlopig, antwoord moet trachten te vinden. Niet zomaar de zuivere feiten of de kennis van het verleden bieden een uitweg, maar een creatieve hermeneutiek of interpretatie van het echte gebeuren. De Boer schrijft: "Dit kan mijns inziens wanneer we van zinstichtende gebeurtenissen uitgaan, gebeurtenissen die zo rijk zijn aan betekenis dat hun uitstraling hele historische perioden fascineren. We kunnen hierbij denken aan de verhalen over de grote godsdienststichters die juist in hun verhaalvorm, en door het verder verteld worden, een bron van verlichting zijn. Zij belichamen geen eeuwige waarheden, maar presenteren paradigma's, gelijkenissen, parabels die in nieuwe omstandigheden tot nieuwe antwoorden inspireren". Theo de Boer past dit al toe in zijn werk en daarom is zijn verwijzing naar het poëtische kunstwerk tekenend voor een houding waardoor precies de menswetenschap en de filosofie in voeling blijven met hun voor-wetenschappelijke of pre-discursieve grond waaruit ze hun zin kunnen putten. Slechts binnen deze horizon kunnen de verschillende denkdisciplines in het perspectief van een mondigheid ontwikkeld worden, een mondigheid die dan uiteindelijk met het Goede verbonden wordt.

Op die manier verleent Theo de Boer aan zijn leerboek een dimensie die veel ruimer is dan men binnen de schoolse (of academische) beperkingen van een leerboek zou kunnen verwachten.

JACQUES DE VISSCHER